

Til allersidst skal de talrige kort og figurer i bogen omtales. Der er en meget fin vekselvirkning mellem tekst og figurer (det er næsten nødvendigt, da det er et meget stort tekstformat med 6600 typeenheder pr. side). Kortene i bogen er næsten et kapitel for sig selv. Der er tale om meget fine, håndtegnede og ofte håndkolorerede kort over kulturlandskabet på forskellige tidspunkter. De er meget informative, i passende målestok og meget overskuelige og sammenlignelige. Den moderne datateknik taget i betragtning er det nok sidste gang, vi oplever så stort et værk med så mange flotte håndtegnede farvekort. Som bilag i bogen er anbragt et økonomisk grundkort over 1700-tallets kulturlandskab i hele Ystad-området i 1:50.000. Blot en lille mangel til sidst: Der findes ikke et topografisk kort over Ystad-områdets udseende i dag. Der omtales i teksten mange lokaliteter, som man ikke har mulighed for at placere, f.eks. arkæologiske fund opkaldt efter den nærliggende gård.

Den omfattende litteraturliste skal også nævnes, både – som nævnt – over Ystadprojektets egne publikationer, men også over al den litteratur i Nord-europa, der har med kulturlandskabet at gøre. Blot har man ikke i alle tilfælde været konsekvent nok med at få de rette henvisninger i teksten til litteraturlisten; typisk er der tale om et forkert årstal i teksten.

Sammenfattende kan det siges, at vi med Ystadprojektet er nået langt videre med forskning i kulturlandskabets historie, især hvad angår de store sammenhænge. Al fremtidig forskning må på en eller anden måde forholde sig til Ystadprojektet. Bogens værdi ligger ikke i, at den vil blive læst som en samlet fremstilling, det er den alt for tung til; til gengæld åbner dens klare disposition op for, at enhver, der beskæftiger sig med kulturlandskabets historie, kan og bør søge det relevante afsnit i Ystadprojektet. Det gælder i høj grad også de lange perspektiver i kulturlandskabsudviklingen.

Med pen og blæk Gymnasiehistorie i Danmark og Sverige

Af Ning de Coninck-Smith

Skolen i Birkerød 1868-1993. Fragmenter af Birkerød Gymnasiums historie i 125 år. Redigeret af Erik Jørgensen. (Strandbergs Forlag, 1993). 256 s.

Nørre G. 1818-1993. Jubilæumsbog i anledningen af Nørre Gymnasiums 175 års jubilæum den 7. november 1993. Redigeret af Uffe Nielsen. (Otto B. Wroblewski, 1993). 155 s.

Christina Florin og Ulla Johansson: *»Där de härliga lagrarna gro...« Kultur, klass och kön i det svenska läroverket 1850-1914.* (Tidens Förlag, 1993). 333 s.

Skolehistorie er en gammel disciplin med mindst 100 år på bagen. En disciplin med rødderne dybt forankret i skolen og i sin vækst næret af lærerstan-

dens jagt på en professionel identitet og ønske om at skabe respekt om sit arbejde. Skolehistorie er et felt, opdyrket af amatørhistorikerne. Det er »grav, hvor du står« længe før kritiske historikere i midten af 1970'erne mente, at historien skulle tilbage til folket. Men også blandt de professionelle findes der en interesse for skolen og dens historie.

Skolehistoriens grundsten blev nedlagt i 1890'erne, da Danmarks Lærerforenings daværende formand, og i sin samtid meget kendte skolepolitiker, Joakim Larsen gav sig i kast med sit livsværk: *Bidrag til den danske skoles historie fra reformationen i 1536 til de store skoleforhandlinger i slutningen af 1890'erne*.¹ Joakim Larsen ønskede forbedringer i den danske folkeskole, men de skulle hvile på traditionen. Larsens bøger var deskriptive mere end de var analyserende, moralske og engagerede mere end kølige og saglige. Et indlæg såvel som et indblik i århundredskiftets skolesyn.

Utallige er de folkeskole- og gymnasie-lærere, som siden Larsens tid har skrevet nye kapitler af deres egen skoles eller lokale skolevæsens historie. Og der bliver stadig føjet nye til, som da Nørre G. og Birkerød Gymnasium i løbet af 1993 fejrede henholdsvis 175 og 125 års jubilæum.

Nørre G. 1818-1993, redigeret af lektor Uffe Nielsen, og *Skolen i Birkerød 1868-1993*, redigeret af skolens rektor Erik Jørgensen, er begge båret af det samme engagement som hos Joakim Larsen, men historierne er nogle andre. Ikke kun fordi fokus er flyttet fra det lave skolevæsen til det højere, men også fordi skolehistorien har ændret sig. Interessen for skolepolitik, lovgivning, pædagogik og store mænd, som på Larsens tid, er blevet suppleret med et ønske om at fange skole- og elevkulturen med lærere, konflikter, prygl, venska-

ber, lektier og drømme om livet efter. Denne forskydning af fokus har tydeligvis præget jubilæumsskriftet fra Birkerød. Hvorimod bogen om Nørre G. mere står i gæld til de senere års optagethed af pigepædagogikken og de kvindelige læreres historie.

Nørre Gymnasium startede som en lille privat pigeskole i omegnen af Nørrebrogade i 1818, først i slutningen af 1950'erne kom der drenge på skolen. Skolen havde i begyndelsen til huse i skolebestyrerinde jomfru Caroline Wroblewskis lejlighed. Fra 1865 fik den permanent adresse på Nørrebrogade 9, indtil den 27 år senere blev overtaget af Karen Kjær og flyttede til Fælledvej. Herfra gik turen i 1897 til en nyopført skolebygning i Gartnergade og i 1912 blev de første studiner dimitteret. Da skolen i 1919 blev overtaget af staten, blev Karen Kjær den første kvindelige rektor på en statsskole.

Birkerød Gymnasiums historie kan føres tilbage til, da den legendariske huslærer Johan Mantzius oprettede en lille privat skole på kvisten i Birkerød præstegård i 1858. Ti år senere tog han med svigerfars penge på lommen det store spring og udvidede sin skole med de første tre kostelever. Mantzius ville i grundtvigsk ånd skabe et »godt og kærligt hjem med et alvorligt og omhyggeligt tilsyn for børn og unge mennesker«. Imodsætning til eleverne på Karen Kjærs skole, som havde en udpræget ikke-akademisk og småborgerlig baggrund var det drenge fra det bedre borgerskab, som kom til Birkerød kostskole, og forældrene forventede, at skolen fik sat skik på dem. Ved århundredskiftet var elevtallet vokset til 150, hvoraf halvdelen var kostelever. Og så var der kommet piger til. Men indtil 1973 kun som dagelever.

Både Nørre G. og Birkerød kostskole kan prale af i perioder at have tilhørt den pædagogiske fortrop. På Nørre G.

lagde skolebestyrerinde Karen Kjær ud med en pædagogik inspireret af Natalie Zahle. Skolen skulle danne pigens hele sindelag, ikke kun hendes forstand. Kvinderne skulle i det stille tage vare på samfundets moral, for »... Kvinderne er der givet en umiddelbar Sans for, hvad der er sandt og godt... Saa længe Kvinden holder paa Tro og Moral, kan Mændene ikke fordærve Samfundet«, som sognepræst P. Krag udtrykte det ved indvielsen af skolebygningen i Gartnergade i 1897 (s. 35).

På Birkerød kostskole hentede man omkring århundredskiftet sine pædagogiske forbilleder fra den reformpædagogiske engelske kostskole Abbotsholme. Her tilstræbtes en høj grad af samhørighed mellem skole og samfund. Man lagde vægt på udviklingen af drengenes sociale sindelag, og skolen havde et elevparlament og en diskussionsklub. Birkerød kostskole var en udpræget drengekole og det satte sit præg på det sociale liv. Sporten var i høj kurs; fodboldens danske vugge stod faktisk her – hvis vi skal tro jubilæumshistorien – i ældste tid havde skolen skyttekorps. Senere var eleverne spejdere, gik til møde i elevforeningen, deltog i indvielsesritualer for de nyankomne og i de årlige baller, hvor egnens piger blev inviteret på kaffe, cola og en dans eller to.

Mantzius' skole blev – ligesom Nørre G. – til i en tid, hvor det højere skolevæsen med enkelte undtagelser var privat. Sådan forblev det som bekendt ikke. Lommesmerter blandt landets mere formuende fædre i forening med Socialdemokratiets og det Radikale Venstres kamp for en demokratisering af det højere skolevæsen samt Venstres indædte had til latinskolen gjorde det af med mange private skoler i årene omkring 1. Verdenskrig. Statsskole med mellemskole, realklasser og gymnasium kom i stedet. Også i Birkerød og på Nørrebro. Det var i 1919-20. I takt med

Birkerøds forandring fra landsby til forstad blev Birkerød kostskole det lokale gymnasium. Men skolen havde fortsat mange elever fra de egne af Danmark, hvor gymnasiet først nåede frem i løbet af 1970'erne. Fra Vest- og Nordjylland til Møn, Grønland og Færøerne. Også Nørre G. endte som et forstads-gymnasium. I 1971-72 flyttede skolen til Mørkhøjvej mellem Herlev og Gladsaxe og forbindelsen til den gamle pigeskole blev definitivt kappet. Navnet Karen Kjærs skole forsvandt sammen med mellemskoleafdelingen og realklasserne. På banen kom de første hf'ere og nye elever og lærere. I 1991 blev Nørre G. til et internationalt gymnasium.

Jubilæumsskrifter findes i mindst lige så mange udgaver, som der er skoler. Men helt gennemgående er, at de skrives af skolens egne. Det borger for kvaliteten, når det handler om at finde sine rødder. Der skrives for dem, som var med. Og som har været glade for at være med. Sådan også på Mørkhøjvej og i Birkerød, og dog... Begge jubilæumsskrifter er bevidst lagt an, så de kan læses af andre. I de indledende kapitler fortælles om skolernes ældste historie, herefter tager skolehistorierne gradvist mere og mere over: fra det vittige og underholdende til det tankevækkende. I den genoplevede skolehverdag står ydmygelser, nederlag og usikkerhed side om side med begejstring, hengivenhed og glæde ved at lære. Her finder vi de dimensioner af skolens historie, som historikerne har så svært ved at fange. Det er også her, vi finder bidder af skolernes nyere historie, som skolehistorikerne i begge tilfælde har haft svært ved at skrive. Og som derfor er blevet overladt til erindringerne og de lærere, som har haft ansvar for forsøg og nytænkning.

Nørre G. 1818-1993 og *Skolen i Birkerød 1868-1993* opfylder deres mission som jubilæumsskrift; bøgerne lige-

frem lyser af skoleglæde, selv om der hist og her lyder livstrætte suk – tilmed en enkelt klagesang! – fra både gamle elever og lærere.

Svarene på de mere principielle spørgsmål må man som læser tænke sig til. Hvordan var kønsrelationerne mellem eleverne indbyrdes og mellem dem og lærerne? Havde pigerne på Birkerød kostskole det lige så svært som drengene på Nørre G. i slutningen af 50'erne f.eks.? Hvad betød det for skolehverdagen at eleverne kom fra henholdsvis borger- og småborgerskabet? Og hvordan har udviklingen mellem gymnasium og samfund været efter 2. Verdenskrig?

Siden Vagn Skovgaard Petersen i 1975 forsvarede sin disputats *Dannelse og demokrati* om mellemskoleloven og gymnasireformen af 1903-04, har interessen for det højere skolevæsenes historie været behersket i Danmark. Helt modsat udviklingen internationalt, hvor colleges, privatskoler, kostskoler og universiteter har stået centralt i køns- og ungdomskulturforskningen, men også i udforskningen af professionernes eller det moderne samfunds historie. Med Birgitte Possings disputats om Natalie Zahle og den borgerlige kvindelighed i 1800-tallets Danmark fra 1992 satte denne nye interesse i skolevæsenets højere luftlag sine første tydelige aftryk på dansk historieskrivning. Christina Florin og Ulla Johanssons undersøgelse »*Där de härliga lagrarna gro...*« om det svenske »läroverk« – nogenlunde svarende til den danske latinskele – mellem 1850 og 1914 kommer forhåbentlig til at gøre det samme. For selv om det er en bog om svenske forhold, så er der megen inspiration at hente.

Som bogens undertitel angiver er dette en undersøgelse af den svenske latinskoles bidrag til klasse- og kønsstrukturen i det moderne Sverige. Det er de nye professionelle i staten og erhvervslivets

tjeneste, som jurister, arkitekter, økonomer og ingeniører, som forfatterne har på sigtekornet. Den teoretiske inspiration hentes hos Bourdieu, Foucault og amerikansk kvinde- og kønsforskning. Florin og Johansson konkluderer, at den lærde skole reproducerede en social orden, hvor kvinder, arbejdere og bønder var holdt ude fra dannelsen og magten. Men skolen undergik også en forandring og bidrog dermed til en forskydning i magtrelationerne mellem borgerskabets forskellige dele. Realliniens indførelse i 1878 åbnede op for en kobling mellem de nye professioner og den lærde skole, og stadig flere sønner af småborgere eller lavere embedsmænd fik en studentereksamen. Sønnerne fra storborgerskabet fandt fortsat vej til samfundets allerhøjste poster, men på posterne lige under fik de skrappe og skrappe konkurrence fra småborgerskabet og tjenestemændenes sønner efterhånden, som 1800-tallet nærmede sig sin afslutning. Den lærde skole spredte viden og kompetencer, og derfor formåede Sverige forbløffende hurtigt at hægte sig på den industrielle revolution i årtierne omkring århundredskiftet.

Den lærde skole var en skole for 3-5% af borgerskabets drenge. Først i 1905 blev døren åbnet på klem for piger og i 1927 fik de adgang til de statslige gymnasier. Denne mande- og drengeverden blev kun afbrudt i ny og næ af enkelte kvindelige lærere. Her voksede den nye borgerlige mand frem, selvdisciplineret og stræbsom, med en sund sjæl helst i et sundt legeme. Det var ikke altid han stortrivedes, faktisk kronedes anstrengelserne kun for en fjerdedel med den eftertragtede hvide hue. De andre faldt fra undervejs og kom ud på arbejdsmarkedet eller ind på tekniske fagskoler.

Florin og Johanssons undersøgelse er historien om den »systematiseringsproces«, som det offentlige skolevæsen

gennemgik med det moderne samfunds fremvækst. Behovet for en række uddannelser på et højere niveau blev større og eksamensbeviser kom i høj kurs; ædel byrd eller blåt blod i årene var ikke længere nok. Det er også en bog om formgivningen af borgerskabets mænd og kvinder. Erindringer, statistik, pædagogik, lovgivning og lærernes kamp for at holde på den lærde skoles eksklusivitet – både i forhold til kvindelige lærerkrafter og i forhold til det lavere skolevæsens – finder hinanden i en fængslende, kreativ og yderst velskrevet historie. Det kører i olie – selv om forfatterne gang på gang skriver, at virkeligheden er mere kompleks end lovgiverne og skoleplanlæggerne forestiller sig. Jeg savner lidt grus i maskineriet, lidt mere træghed, lidt mindre rationalitet og forudseenhed.

I et afsluttende kapitel sammenlignes forholdene i Sverige med udviklinger i andre europæiske lande, men ikke med Danmark. Helt forståeligt, for der findes ikke danske undersøgelser af samme teoretiske og metodiske format – endnu. De er stærkt tiltrængte, og jubilæumsskrifterne fra Nørre G. og Birkerød kostskole har i hvert fald fået min appetit til at stige.

1. Værket kom oprindeligt mellem 1893 og 1916 og er blevet genudgivet på Unge Pædagogers Forlag i 1984-85. Ved samme lejlighed kom et bind IV, som i antologiform beskrev folkeskolens historie i det 20. århundrede.